

Crítica de traduccions

PAUL VALÉRY, *Teoría poética y estética*, Madrid, Visor, 1990 (La balsa de la Medusa; 39). Traducción de Carmen Santos

... j'ai eu foi dans le scepticisme, ma devise étant Faire sans croire ou Analyse d'abord!

L'obra assagística de Paul Valéry sorprèn encara avui per l'extensió i l'extrema diversitat dels temes tractats. La dispersió del conjunt és, però, només aparent ja que unes bases doctrinals i metodològiques, fermament travades, li confereixen una cohesió sòlida i poderosa. La reflexió crítica fou considerada per l'autor com a factor essencial per a l'obra creadora: al llarg de la seva vida, des de 1894, l'escriptura de pensaments i observacions en els *Cahiers*¹ — «mon Eckermann» com els va anomenar l'any mateix de la seva mort— fou pràctica quotidiana en la quietud fecunda de les hores d'abans de l'alba. I per això valerisme aplicat i valerisme creatiu s'han entès sempre com un bloc indissoçiable.

Professors i estudiosos coincideixen a remarcar la renovada actualitat de l'obra crítica de Paul Valéry², i posen en relleu el

caràcter pioner d'algunes de les seves concepcions: així, en el terreny filosòfic, Valéry anuncia Wittgenstein i l'epistemologia neopositivista; en el camp de la psicologia, el seu «Sistema del Jo» és contrapunt a pràctiques psicoanalítiques actuals, i des d'una perspectiva lingüística la seva anàlisi del llenguatge presenta colpidores afinitats amb les idees centrals del sistema saussurià i és premonitòria de concepcions de la semiòtica dels nostres dies³. Afegim-hi encara la importància concedida a la recepció de l'obra literària, ja que per Valéry la poesia és susceptible de tantes interpretacions com lectors virtuals tingui el text: «*Mes vers ont le sens qu'on leur prête*»⁴.

Palesat a bastament l'interès d'aquest monumental conjunt crític, és motiu certament de reflexió decebuda l'escàs nombre de traduccions que se n'han fet, tant en la llengua castellana com en la catalana⁵; és

Textes rassemblés et présentés par M. Parent et J. Levaillant, Paris, Klincksieck, 1974.

1. Constitueixen un respectable corpus de 260 *Cahiers* conservats a la Biblioteca Nacional de París. Disposen de dues edicions: *Cahiers*, éd. établie, présentée et annotée par Judith Robinson Valéry, 2 vols, Paris Gallimard, 1976-1980, a la «Bibliothèque de la Pléiade»; *Cahiers: 1894-1914*, éd. intégrale, établie, présentée et annotée sous la co-responsabilité de N. Coleyrette-Pietri et Judith Robinson-Valéry, 3 vols., Paris, Gallimard, 1987-1990.
2. Vegeu *Paul Valéry contemporain*. Colloques organisés en novembre 1971 par le C.N.R.S. et le Centre de Philologie et de Littérature Romanes de l'Université des Sciences Humaines de Strasbourg.

3. Vegeu *Paul Valéry. Perspectives de la réception, a Oeuvres & Critiques*, IX, 1, Tubingen-Paris, 1984, p. 6.
4. *Oeuvres*, Paris, Gallimard, 1957, «Bibliothèque de la Pléiade», vol. 1, p. 1509.
5. Sense pretensió de ser exhaustiva cito: *Tel Quel I. Cansas calladas. Moralidades. Literatura. Cuaderno B 1910*, trad. de Nicanor Ancocheba, Barcelona, Labor, 1977; *Eupalinos o el Arquitecto*, trad. de Josep Carner, seguido de *Paradoja sobre el arquitecto*, trad. de Marta Nadal, Madrid, Colegio Oficial de Aparejadores, 1982; *Los principios de an-arquía pura y aplicada*, trad. y notas de Félix de Azúa, Barcelona, Tusquets, 1987, col. «Marginales», 95; *Escritos sobre Leonardo de Vinci*, trad. de Encarna Castejón y Rafael Conte, Madrid, Visor, 1987. Pel que fa al català: *Paul Valéry en els seus millors escrits*, presentació d'Oswald Cardona, Barcelona, M. Arimany, 1972; *Eupalinos o l'arquitecte*, trad. de Jordi Llovet, Barcelona, Quaderns Crema, 1983; *Introducció al mètode de Leonardo de Vinci*, trad., prefaci i notes de Josep Miret i Monsó, Barcelona, ed. Laia, 1989, col. «L'Entre-

cert que la dificultat de traducció dels textos de Valéry no escapa a ningú: una voluntat conscient de no fer dir als mots més que allò que poden dir justifica la seva obsessió per la propietat dels termes emprats a fi d'atènyer la cobejada precisió del llenguatge; ell mateix ens confesa a *Varieté I* la seva repugnància «à me servir de termes dont je ne vois pas le fond» i ens diu també «je n'aime pas... les termes dont le sens se dérobe devant le regard de l'esprit». Cal no oblidar que la traducció d'alguns dels seus textos poètics —vertader exercici d'estil i de recreació literària— ha desvetllat l'interès de poetes castellans tan eminents com Jorge Guillén i Gerardo Diego i d'escriptors catalans com Gaziel, Miquel Forteza, Miquel Arimany, Xavier Benguerel, Josep Carner-Ribalta i Pere Quart. No podem deixar, doncs, de congratular-nos amb la iniciativa d'edicions Visor de difondre alguns d'aquests textos crítics de Valéry tan injustament oblidats, i de loar l'enteniment encert de la selecció en funció de llur importància dins el món de les teories estètiques i literàries de Paul Valéry: *Introducció al coneixement de la deessa, Qüestions de poesia, Discurs sobre l'estètica, Poesia i pensament abstracte, Primera lliçó del curs de poètica, Discurs en el Pen Club, Paraules sobre la poesia, Necessitat de la poesia, Filosofia de la dansa, Noció general de l'art i La invenció estètica*.

Tot i que per Valéry els «secrets» de l'art escapen en certa mesura a l'anàlisi, i que la Bellesa es resisteix a l'acció classificadora de l'intel·lecte, les seves reflexions sobre poesia —recollides essencialment en el llibre que ens ocupa— aborden la dificultat de definir el fet poètic, les connexions de la teoria poètica amb la teoria del llenguatge i el perill d'esterilització de la sensibilitat poètica a què ens pot abocar una pedagogia literària inadequada. La teoria literària és, per a Valéry, inseparable de la

teoria general de l'art, ja que totes les arts són solidàries entre elles; d'aquí que la dansa —una de les constants afeccions artístiques de Valéry, estimulada sens dubte per la seva relació amb Degas i Mallarmé—, que ell defineix com «*poésie générale de l'action*», esdevé a *Filosofia de la dansa* un remei per a l'enuig vital.

Carmen Santos ha emprès la tasca amb un immens respecte per l'original, actitud lloable i sempre d'agrair en un traductor, però que comporta alhora el risc de no alliberar-se dels constryiments estructurals del text d'origen i d'obtenir com a resultat construccions forçades i alienes al caràcter i a la fesomia de la llengua castellana; serveixin d'exemple: «*nous venons aujourd'hui vous entretenir de la poésie*», traduït com «venimos hoy a hablarles...» (p.135), en lloc de «me propongo hoy» o «vamos hoy a hablar»; «*les règles de leurs accords*» per «las reglas de sus "acordes"» (p. 140), en lloc de «las reglas de sus concordancias»; «*sa tâche est bien mesurée et restreinte au meilleur d'elle-même*» per «su tarea es medida y se limita a lo mejor de sí misma» (p. 141), en lloc de «su tarea está bien delimitada y se reduce a dar lo mejor de sí»; «*il ne résulte que la musique possède un domaine propre*» per «la música posee un "dominio" propio» (p.143), en lloc de «campo, ámbito»; «*Malherbe assimilait la prose à la marche*» per «asimilaba la prosa a la "marcha"» (p.146), en lloc de «la caminata, el paseo, el andar» (recordem que *marcher* és «anar a peu»); «*mais jamais l'objet d'un poète n'est de nous apprendre qu'il pleut*» per «pero el "objeto" de un poeta» (p.148), en lloc de «pero el propósito, o la finalidad, o el objetivo de un poeta».

També observem la quasi sistemàtica omissió de la traducció dels pronoms *en* i *y*, que sovint és imprescindible per completar la correcta comprensió de la frase. Així, per exemple: «*celui qui s'en contente*» traduït per «aquel que se contenta» (p.153), ometent «con ella» (la resposta); «*et s'y oppose*» per «se oponent» (p.115), ometent «a él». Notem per últim que «*coup de fortune*»

llut». A la pàgina 13 de la traducció catalana de *Monsieur Teste*, Barcelona, Laertes, 1980, Jordi Llovet inclou referències als qui s'han interessat per Valéry a Catalunya.

és traduït com «golpe de suerte», modisme encara no registrat al *Diccionario de la Lengua Española* de la Reial Acadèmia i present, això sí, al *Diccionario Manual*, però precedit del claudàtor que indica els mots absents de la llengua oficial. En aquestes coses Valéry era més que primmirat.

Un error que no creiem imputable al traductor sinó més aviat a la correcció de proves és el que apareix a la pàgina 108. On diu l'original «*J'ai donc cru pouvoir le reprendre dans un sens qui regarde à l'étymologie, sans oser cependant la prononcer*

"Poïétique", dont la physiologie se sert...», llegim «Y así he creído poder retomarla en un sentido que concierne a la etiología, sin osar sin embargo pronunciarla "Poiética", de la que la etimología se sirve...» És un lapsus que fa intel·ligible el text i que requereix ser subsanat en una propera edició.

Res de l'observat minva, però, l'interès de la lectura d'uns textos clarividents i sempre enriquidors.

Montserrat Cots